

MEKTEB-İ TIBBİYE'NİN İLK MÜDÜRÜ DR. BERNARD'IN MEZARI

Semavi Eyice

Mahmud II. zamanında 1838 (1254) de Tıbhane-i Amire ile birlikte Cerrahhane-i Amire de Beyoğlu tarafından Galatasaray'ına nakledilerek¹ yeni kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin idaresi de Avusturya'dan getirtilen Doktor Charles Ambroise Bernard² adında bir hekime tevdi edilmiştir³. Mektebin küşad merasiminde Sultan Mahmud'un «Bu âdemi sizin için mahsus celbettim. Kendisi gayet müstaid bir âdemdir. Avrupanın birinci derecedeki hükemasındandır» diyerek tavsif ettiği Dr. Bernard idaresindeki müesseseyi kısa bir zaman içinde sistemli bir nizama sokmuş ve müsbet faaliyeti ile Türk ilim tarihinde

¹ Süheyl Ünver, *Tıb tarihi*, İstanbul 1943, s. 178; daha etraflı bir surette ve resimler ile birlikte, S. Ünver, *Osmanlı tababeti ve Tanzimat hakkında yeni notlar*, *Tanzimat*, İstanbul 1940, s. 940 v.d., ayrıca bk. O. Ergin, *İstanbul Tıp mektepleri, enstitüleri ve cemiyetleri*, İstanbul 1940, s. 12; Muh-telif Tıbbiye mektepleri hakkında bk. Süheyl Ünver, *Bu güne kadar İstanbul'da Tıbbiye mektebi kaç yer değiştirdi*, *Dirim*, 21 (1946) s. 203 v. d., ile S. Ünver, *İstanbul Tıp Fakültesi 1827 - 1934, 107 yılda geçirdiği çığırlar*, *Dirim* (1935) den ayrı basım.

² D. Bernard'ın menşei bilmediğimiz için adının hakiki imlâsını tes-bit edemiyoruz. Kendisinin derslerinde, neşriyatında fransızcaı kullandığını ve mezar kitabesinin de bu dilde olduğunu göz önünde tutarak burada ismini fransız imlâsına göre yazmağı tercih ettik.

³ Türkiyede çalışan Avusturyalı hekimler hakkında toplu bir etüd olan şu yazıyı bütün gayretimize rağmen bulmak kabil olmamıştır. M. Neuburger, *Oesterreichischer Aerzte als Pionere der wissenschaftlichen Medizin und des sanitätswesens in der Türkei (1838-1855)*, *Wiener Medizinische Wochenschrift*, Nr. 36 (1917) Anonim, *Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane, Nevâsî-i Âfiyet*, 1 (1315) s. 51-70, de Dr. Bernard'ın getirtilmesi ve buradaki faaliyeti hakkında oldukça mühim ve dikkate değer mâlûmat verilmektedir; *Nevâsî-i Âfiyet* (1320) s. 219 da *Eslef-ı Etibba* serlevhası altında Dr. Bernard'ın de bir resmi mevcut bulunduğunu söyleyelim.

iyi bir hatıra bırakmıştır⁴. Bu arada mesleği ile alakalı bir takım fransızca eserler de neşreden bu doktor çok genç bir yaşta ve Türkiye'ye geldiğinin altıncı senesinde 1844 de vefat etmiş ve İstanbul'da defnedilmiştir. Türk tıp tedrisatı tarihinde mühim bir yeri olan hattâ bir merhale teşkil eden Dr. Bernard'ın son istirahatgâhının nerede olduğu ilim âlemince şimdiye kadar malûm değildir. Fakat Edebiyat Fakültesi tarih Profesörlerinden M. Cavid Baysun, Beyoğlu'ndaki Santa Maria kilisesinin bir geçidinde Dr. Bernard'a ait mezarı bularak kitabesini zabtettiğini bana söyledi ve bu mevzu'un etraflıca tetkikini tavsiye eyledi. Diğer taraftan Tıp tarihi enstitüsü müdürü Prof. Süheyl Ünver de mevzuun ehemmiyatını belirttiğinden bu kısa araştırmayı hazırladım.

I. Charles Ambroise Bernard :

Charles Ambroise Bernard, ileride tamamını göreceğimiz mezar kitabesinden öğrendiğimize göre 1808 yılının Şubat ayının 23 ünde Bohemya'nın merkezi Prag'da doğmuştur. Halbuki Dr. F. Nafiz Uzluk tarafından neşredilen bir yazıda kendisinin 1810 da Bohemya'da Starckenbach (çekce adı: Jilemnice) kasabasında doğduğu ileri sürülür⁵. Aynı müellife göre Prag ve Viyana'da tahsilini yapan Bernard, Czernowitz'de bir piyade alayına tabib muavini olmuş ve Rus Galiçyası hududundaki kolera salgınına karşı kurulan kordonda Bukovina'da bir hastanede çalışmıştır. Viyana'da doktorasını tamamladıktan sonra da Dr. Bernard, Osmanlı hükûmetinin izhar ettiği arzu üzerine Avusturya hükûmetince seçilerek İstanbul'a gönderilmiştir⁶. Dr. Bernard bu sırada henüz

⁴ Dr. Bernard'ın muhtelif faaliyeti hakkında bk. T. Artel, *Tanzimatın Cumhuriyete kadar Türkiye'de kimya tedrisatının geçirdiği safhalara dair notlar*. *Tanzimat*, İstanbul 1940, s. 494; Cemil Bilsel, *İstanbul üniversitesi tarihi*, İstanbul 1943, s. 98 v.d. Ayrıca bk. A. Süheyl Ünver, *Tıp Fakültesi Kütüphanesi tarihine dair, Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı 4* (1934) den ayrı basım; ve S. Ünver, *Cerrahane-i âmire 1832*, İstanbul 1931.

⁵ N. Uzluk, *İstanbul tıbbiyesi için Avrupadan getirilen ilk hekim, Dirim XII* (1937) s. 203-208, bu yazıda maatteessüf sarih kaynak gösterilmemiştir.

⁶ O. Ş. Uludağ, *Tanzimat ve hekimlik, Tanzimat İstanbul 1940*, s. 968. Bu zat Bernard'ın celbi hususunda Vahid efendi sefaretnamesinin müessir olduğunu kaydeder. Uzluk not 11 de zikredilen yazısında Dr. Bernard'ın H. 1254 de değil H. 1252'de gelmiş olacağını yazar. Bu husustaki gösterilen delil üzerinde 1252 tarihi olan Bernard'a ait bir mühürdür. Bu mes'eleyi kat'i olarak aydınlatacak etraflı bir vesika bir gün herhalde meydana çıkacaktır.

otuzunda olduğuna göre Sultan Mahmud'un bu zat hakkında söylediği «Avrupanın birinci derecedeki hükemasından» sözünü bir cemile olarak kabul etmek doğru olur⁷. Dr. Bernard Galatasaray'ında yeni baştan kurulan Tıp mektebinin «muallim-i evveli» sıfatı ile idaresini ele alarak şayan-ı dikkat bir şevk ve gayretle çalışmış ve kısa zamanda hayli muvaffak olmuştur. Daha önceden tam bir hareket serbestisini şart koşan genç hekim mektebin ders programını tatbiki kabil bir şekilde muntazam ve mâkul bir surette tesbit etmiş, talebenin fransızca öğrenmesine bilhassa itina etmiş, koleksiyon ve laboratuvarlar meydana getirmiş, kütüphane kurmuş ve ilk mezunlardan dört kişinin Viyana'ya gitmesini ve orada doktoralarını müdafaa etmelerini sağlamıştır⁸. «Emraz-ı dahiliyye ve seririyat-ı dahiliyye ve hariciyye nazır ve muallimi» Bernard idari işlerden başka muntazaman dersler verirken bir taraftan da talebeye yardımcı kitaplar neşretmekten de geri kalmamıştır ki bunların çeşitli mevzularda olmaları dikkati çeker⁹.

Dr. Bernard'ın sıhhatinde aksaklık olduğunu kendisini tedavi

⁷ Sultan Mahmud'un nutku *Ceride-i Havadis* de çıkmış ve şu eserde ictibas edilmiştir, Rıza Tahsin, *Mir'at-ı mekebi-tıbbiyye*, İstanbul 1328 c. I, s. 17 v.d.; s. 35 de Dr. Bernard'ın bir resmi bulunmaktadır. Dr. Bernard'ın adını, J. Pagel, *Biographisches Lexikon hervorragender Aerzte des XIX. Jahrhunderts*, Berlin-Wien 1901' de bulmak kabil olmadığı gibi, A. Wernich-A. Hirsch, *Biographisches Lexikon der hervorragender Aerzte*, Wien-Leipzig 1884, de de yoktur. Uzluk tarafından not 5 deki makalede bibliyografyada zikredilen ansiklopedi, bu sonuncu eserin 1930 da çıkan ikinci tabı olsa gerektir. Fakat maatteessüf bu baskıyı İstanbul'da bulmak kabil olmamıştır.

⁸ A. Slade, *Records of travels in Turkey and Greece*, London 1830, c. I, s. 334, tercemesi, A. Rıza Seyfioğlu, *Sir Adolphus Slade'in Türkiye seyahatnamesi*, İstanbul 1945, s. 79 da tıp tedrisatımızın 1829 daki geriliğinden bahsedilmektedir. Dr. Bernard'ın faaliyeti Rıza Tahsin, *Mir'at* s. 23 v.d. de vardır. Kendisi ayrıca talebeye kadavra üzerinde tatbikat da yaptırmıştır.

⁹ Dr. Bernard'ın Türkiye'de neşredilen eserleri hakkında malûmat için S. Ünver-M. Belger, *Tam bir asır evvel İstanbul tıbbiyye mektebinde Avusturgalı bir Muallim-i evvel: Dr. C. A. Bernard 1806-1844*, *Tıp Fakültesi Mecmuası*, III (1940) s. 1420 v.d. bu makale ile birlikte Bernard'ın eserlerinin ilk sayfalarının fotokopileri de neşredilmiştir, bunlar: *Les bains de Brousse en Bithynie (Turquie d'Asie) avec une vue des bains et un plan des environs*, 1842; *Elements de Botanique à l'usage des élèves à l'école de médecine impériale de Galata Serai*, 1842; *Précis de percussion et d'auscultation à l'usage de ses élèves*, 1843; *Pharmacopoea castrensis ottomana (Pharmacopée militaire ottomane)*, 1844. Üçüncü eserin üstünde Dr. Bernard'ın ünvanları ile Nişanı İftihara sahip olduğu ve Viyana hekimler cemiyetinin azası bulunduğu da yazılmıştır.

için gittiği Bursa kaplıcaları hakkında yazdığı küçük fakat istifadelilerinden anlaşılmalıdır¹⁰. Az bir zaman sonra 1844 yılının 2. kısmında vefat ettiğinde¹¹, Avusturya teba'ası ve katolik olduğu için Avusturya sefaretinin şapeli vazifesini de gören Beyoğlu'nda bugünkü adı ile Santa Maria Draperis kilisesinin hudutları içine defnedilmiştir. Kilisenin vefeyat defterlerinde Dr. Bernard'ın ölümüne dair olan notu bulmak kabil olmuştur¹². Okunması oldukça zor bir yazı ile yazılmış olan bu dört satırlık lâtince kayıt, Rahip Seraphinus'un imzasını taşımaktadır¹³. Bu yazının transkripsiyonunu ve tercümesini şu şekilde yaptık:

Anno Domini 1844 Die 2. Novembris Carolus Bernardus ex Boemia, Ecclesia Sacramentis munitis ad plurimorum vitam transiit, 36 annos natus. Corpus eius persolutis de more exequiis, in hac parochiali Ecclesia terrae demandatum fuit.

Fr. Seraphinus Parochus

Bohemyalı Carolus Bernardus, milâdi 1844 yılının 2. kısmında 36 yaşında iken dinî icapları yerine getirdikten sonra ebedî hayata intikal etti. Cenaze merasimi ananeye göre icra edilerek, cesedi bu mahalle kilisesinde toprağa tevdi olundu.

II. Mezarın bulunduğu yer:

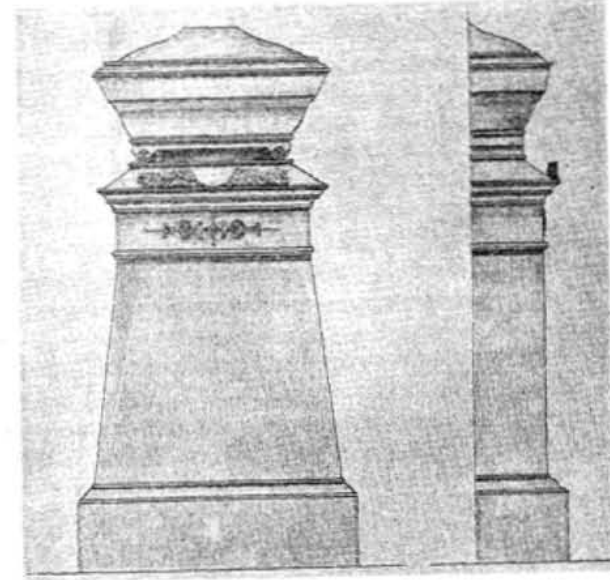
Fetihten sonra eski kiliselerini terke mecbur olan Fransisken

¹⁰ Yukarıda not 9 da zikredilen *Bains de Brousse*, Abdülmecid'in arzusu üzerine terceme edilerek de neşredilmiştir. Son zamanlarda bu terceme bugünkü dile çevrilerek tekrar basılmıştır. R. Ruşen Yücer, *Bursa bangoları -Kaplıca risâlesi-*, İstanbul 1943.

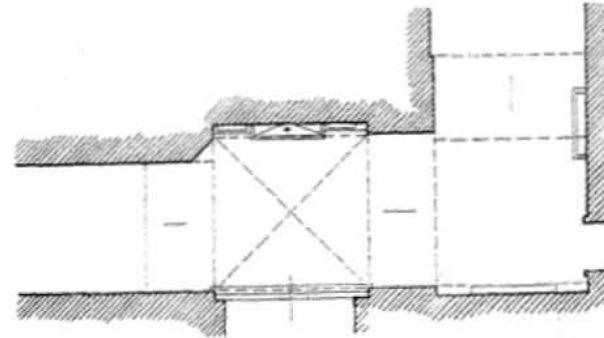
¹¹ Dr. Bernard'ın ölüm tarihi olan 1844 yılı hususunda artık şüphe edilemez. Vefeyat defterindeki kayıt bu tarih için en kuvvetli bir delildir. Rıza Tahsin, *Mitr'at*, s. 35 de Bernard'ın H. 1261 (1845) de vefat ettiğini yazması yanlıştır. Fakat itilâflı olan bir nokta, Bernard'ın öldüğü sıradaki yaşdır. F. Uzluk, *Avrupadan getirilen ilk hekim*, s. 208 de Bernard'ın 1810 da doğduğunu, 1844 de 38 yaşında öldüğünü yazar. S. Ünver, *Avusturyalı bir muallimi evvel*, s. 1425 de onun 1806 da doğduğunu ve 38 yaşında öldüğünü yazmıştır. F. Uzluk, *Bir sertifika*, *Türk Tıp Tarihi Arşivi VI* (1943) s. 8 de ise, Dr. Bernard, 2 Teşrinvevvel 1844 de 34 yaşında ölmüştür denir. Halbuki vefeyat defterine ve kitabeye göre Bernard 2 Kasım (Teşrinvasani) 1844 de 36 yaşında iken ölmüştür.

¹² *Mortuorum Liber Sextus ab anno 1840 usq. ad 1856*, serlevhasını taşıyan bu defterde s.27 de C harfinde Dr. Bernard'ın ölüm kaydı bulunmuştur.

¹³ Bu kaydın aranmasında azami kolaylığı gösteren rahip P. Marcello te Daldi'ye burada tekrar teşekkür ederim.

Dr. Bernard'ın mezarı

Mezar taşının yeri

(Bu yer + işareti ile gösterilmiştir)

rahiplerine Clara Bartolda Draperis adında bir kadın tarafından Galata'da bir ev vakfedilmiş ve rahipler burasını bir şapele tahvil etmişlerdir¹⁴. Fakat 1663 de bu mabede elkonması üzerine Fransiskanlar Beyoğlu'nda Tünel ile Galatasaray arasındaki şimdiki yerinde bir kilise inşa etmişler ise de sık-sık harap olan bu mabet nihayet 1767 de bir kere daha yanınca, yeni baştan ve kârgir olarak yaptırılmıştır¹⁵. Avusturya sefaretinin himayesi altına giren ve komşusu olduğu Avusturya sefaretinin husûsî şapeli olan Draperis kilisesi¹⁶, gayet tabii olarak hudutları içinde Dr. Bernard gibi bir Avusturya tebasının ölüsüne yer verebilirdi.

Tünel'den Galatasaray'ına yürürken sağ tarafta 429 numaralı ve sütunlu bir kapı görülür. Üzerinde 1906 tarihli İkinci Abdülhamid'in de adının zikredildiği lâtince bir kitabe bulunan bu kapının¹⁷ iç tarafında aşağıya doğru elli kadar basamaklı bir merdiven iner ve bunun nihayetinde kilisenin methali ile karşılaşılır. Bu methalin önündeki küçük düzlüğün solunda dar ve üstü tonozlu bir dehliz vardır ki bunun duvarlarında, solda Marie Corenty (öl. 1862) karşıda altta, Gasparo Franceschi, ve üstte Antonio Toffanin (öl. 1860) in mezar taşları bulunmaktadır. Sağ tarafta doksan derecelik bir zaviye yapan dehliz devam eder ve şimdiki İtalyan konsoloslğunun önünden geçen Postacılar sokağına açılır. İlk dehlizden demir parmaklıklı bir kapı ile ayrılmış olan bu kısımda sağda ve kilisenin dış duvarına bitişik olarak karanlık bir girintinin içine dört mezar kitabesi daha yerleştirilmiştir. Bunlardan üstteki Domenico Madella, aşağıda sağdaki Antonio Coschina (öl. 1857) ve soldaki Angeliqve Giove (öl. 1855) nin mezar taşlarıdır. Aşağıda ve ortada bu dört mezar taşının en muhteşemi olan küçük bir âbide vardır ki üzerinde ondört satırlık bir kitabe bulunan bu mezar taşı «muallim-i evvel» Dr. Bernard'ın hâtirasını yaşıyor.

¹⁴ Kilisenin tarihçesi hakkında A.M. Schneider-M. Is. Nemidis, *Galata İstanbul 1944*, s. 24, ve umumi malumat edinmek için bk. E. Mamboury, *Constantinople, guide touristique*, İstanbul muht. tabılar.

¹⁵ M. Belin, *Histoire de l'église latine de Constantinople*, Paris 1872, s.84 v.d. s. 129 v.d. ayrıca, Dalleggio d'Alessio, *Relatione dello stato della Christianità di Pera*, İstanbul 1925, s. 59

¹⁶ E. Von Müllinen, *Die lateinische Kirche im türkischen Reiche*, (2 vermehrte Auflage) Berlin 1903, s. 39

¹⁷ Bu kitabe hakkında bk. S. Naum-Duhâni, *Vieilles gens, vieilles demeures, topographie sociale de Beyoğlu au XIX. siècle*, İstanbul 1947, s. 51

III- Mezar ve kitabesi:

Dr. Bernard'ın mezar âbidesi tamamen mermerden inşa edilmiş olup arkasındaki duvardan 0 m. 40 dışarı taşkındır. Abide başlıca iki kısımdan ibarettir. En geniş kısmı bir metre kadar olan mermer bir sanduka birinci kısmı teşkil etmekte buna mukabil ikinci kısım, üst tarafı tezyinatlı kitabe levhasıdır. Abidenin umumî yüksekliği iki metreyi geçmektedir. Üzerleri birer rozetle süslü iki ayağı olan sandukanın altında zengin profilli bir saha bulunmaktadır. Bu kısmın yukarı sathında kabartma olarak defne dalları işlenmiş ve simetrik bir şekilde iki yana uzanan defne yapraklarının ortada birleştikleri yerde boş bir saha bırakılmıştır ki burada evvelce bir arma veya monogramın bulunmuş olduğuna ihtimal verilebilir. Abidenin gövdesi 0 m. 92 yüksekliğinde ve üstte 0 m. 79, altta 1 m. 02 genişliğinde olan düz bir satha sahiptir. Bunun üzerinde 14 satırlık fransızca kitabe muhtelif ölçüdeki majüskül harflerden oyma olarak hakkedilmiş ve son iki satırın arası ufak bir çizgi ile tefrik edilmiştir¹⁸.

CHARLES AMBROÏSE BERNARD
DOCTEUR EN MEDECINE ET CHIRURGIE, NE A PRAGUE LE 23. FEVRIER 1808
FONDATEUR ET PREMIER DIRECTEUR
DE L'ECOLE IMPERIAL DE MEDECINE DE GALATA SERAI
REPARATEUR AUTANT PAR SA CHARITE QUE PAR SON ART
DE TOUTES LES SOUFFRANCES HUMAINES
QUAND PAR SA LABORIEUSE ET INFATIGABLE ACTIVITE
SE FUT PREPARE UNE FORTUNE UN RENOM
UN BONHEUR ENVIE...
SE MOURUT !!
A CONSTANTINOPLE AGE DE 36 ANS LE 2 NOVEMBRE 1844
LES PAUVRES L'ONT PLEURE !
SA VEUVE QUI A FAIT ELEVER CE MONUMENT A SA
MEMOIRE LE RECOMANDE AUX PRIERES DES AMES PIEUSES

Kitabenin 8. ve 10. satırlarındaki ilk kelime **SI E** şeklinde yazılmıştır ve bu haliyle bir mâna çıkarmak imkânsızdır bunların her ikisini de **SE** olarak düzeltebiliriz. Bundan başka 14. satırda taşcının yeni bir hatası ile daha karşılaşmakta bulunuyoruz. Tavsiye, emanet etmek mânalarına gelen «recommander» fiili, burada yan-

¹⁸ Mezarın ölçüleri Sanat tarihi talebelerinden Lem'i Herallı tarafından alınarak bu yazı ile birlikte neşredilen kroki ve rölöve dahi onun tarafından çizilmiştir.

liş olarak «recomande» şeklinde yâni bir (m) ile yazılmıştır. Diğer taraftan 9. 10 ve 12. satırların sonlarındaki mükerrer işaretler mânâsız bir zevksizlikten başka birşey değildir.

Kitabenin tercümesine gelince:

«23 Şubat 1808 de Prag'da doğan, Galatasaray Mektebi Tıbbiye-i Şahanesi'nin kurucusu ve ilk müdürü, merhameti ile olduğu kadar hazakati ile de bütün beşerî ıztırapların dindiricisi, tıp ve cerrahî doktoru, Charles Ambroise Bernad gayreti ve yorulmak bilmeyen faaliyeti sayesinde bir mevki ve bir şöhret temin ettiği, gıpta uyandıran bir bahtiyarlığa eriştiği bir sırada, 36 yaşında, 2 kasım 1844 de İstanbul'da vefat etti. Fakirler onun arkasından ağladılar.

Bu âbideyi onun hâtırasına yaptırtan dul karısı, onu, salih kimselerin dualarına emanet eder.»

Netice:

Dr. Bernard'ın mezarının tanınması ile İstanbulun tarihi eserlerinden biri daha tesbit edilmiş olmakla kalmıyor, aynı zamanda yakın tarihimizin kültür hayatında temiz bir isim bırakmış olan bir şahsın son hâtırası da meydana konmuş oluyor. Böylece Türk tıp ve tedris tarihine küçük de olsa bir vesika temin edilmiş olduğuna kani bulunuyorum. İkinci bir tabı için elyazısı ile hazırladığı bir kitabının İstanbul'da bulunması¹⁰, Dr. Bernard'ın metrukâtının burada kaldığına delil teşkil eder, böylece bir gün ona ait daha başka vesikaların da çıkmasına intizar etmek yerinde olur.

¹⁰ S. Ünver M. Belger, *Avusturyalı bir hekim*, s. 1424 ve resim.